

СЕКЦІЯ 1

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ

КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Чернєй В.В., ректор НАВС, д.ю.н.,
доцент

СУЧАСНА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА

УКРАЇНИ НА ЗАКОНОДАВЧОМУ РІВНІ

Динамічні соціальні та політичні перетворення, які відбулися в Україні протягом 2014 року, беззаперечно вплинули на існуючі тенденції розвитку кримінального законодавства та взагалі на всю кримінально-правову політику держави. Відтак стають актуальними дослідження сучасних тенденцій розвитку кримінально-правової політики України та шляхів її удосконалення на законодавчому рівні.

За твердженням П.Л. Фріса, кримінально-правова політика становить самостійний напрям внутрішньої правової політики України, завдяки якому, на підставі загальної теорії боротьби зі злочинністю, розробляють стратегію і тактику, формують основні задачі, принципи, напрями і цілі кримінально-правового впливу на злочинність, засоби їх досягнення, і виражається в нормах кримінального закону, практиці їх застосування, актах офіційного тлумачення кримінально-правових норм та постановях Пленуму Верховного Суду України [1, с. 9–10]. Отже, можна стверджувати, що норми закону про кримінальну відповідальність є головною формою вияву кримінально-правової політики.

Однак, неодноразові зміни та доповнення до Кримінального кодексу (далі – КК) України є прямим свідченням нестабільності кримінально-правової політики держави. Дослідження сучасних тенденцій в змінах до КК України, дає змогу визначити відповідні недоліки та прорахунки суб'єктів її здійснення. Насамперед це стосується законодавчого рівня існування кримінально-правової політики.

Серед останніх змін, внесених до КК України, відслідковуються певні своєрідні тенденції, до яких належать:

1) сучасні зміни, здебільшого, стосуються норм про кримінально-правову охорону безпеки та інтересів держави, безпеки та інтересів працівників правоохоронних органів та суддів, а також кримінально-правової охорони службової діяльності та професійної діяльності пов'язаної із наданням публічних послуг;

2) такі зміни не позбавлені внутрішніх суперечностей;

3) передумовами їх прийняття, зазвичай, є політичні мотиви та інтереси;

4) якість зазначених змін та їх ефективність є невисокою, оскільки відповідні законопроекти створюються спонтанно для «точкового» вирішення окремих тактичних завдань і апріорі не можуть вплинути на стан протидії злочинності;

5) законопроекти щодо внесення змін до КК України не проходять належної наукової експертизи і не містять наукового обґрунтування необхідності та доцільності їх прийняття [2, с. 59–63].

Таким чином, сучасні зміни до КК України є своєрідним свідченням, що законодавець прагне будь-яку значиму суспільно-правову чи суспільно-політичну проблему розв'язати насамперед через зміни до закону про кримінальну відповідальність, необґрунтовано перетворюючи його на універсальний інструмент «вирішення» вказаних проблем.

Водночас елементи суб'єктивізму при використанні законодавства про кримінальну відповідальність призводять до нагромадження безсистемних різносторонніх змін і як наслідок – до порушення принципу стабільності кримінального законодавства.

На думку В.М. Куца протягом 2001–2014 років, у чинний КК України, було внесено більше ніж 500 законодавчих змін, а за дев'ять місяців 2014 року – понад 50 [3, с 45–48].

В дійсності прямим свідченням порушення принципу стабільності є прийняття Верховною Радою України законів України № 721-VII від 16 січня 2014 року «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та процесуальних

законів щодо додаткових заходів захисту безпеки громадян» та № 728-VII від 16 січня 2014 року «Про внесення зміни до статті 297 Кримінального кодексу України щодо відповідальності за осквернення або руйнування пам'ятників, споруджених в пам'ять тих, хто боровся проти нацизму в роки Другої світової війни – радянських воїнів-визволителів, учасників партизанського руху, підпільників, жертв нацистських переслідувань, а також воїнів-інтернаціоналістів та миротворців», які згодом були скасовані та втратили чинність.

Проте вказані законодавчі акти приймалися, перш за все, виключно для врегулювання існуючої на той момент суспільно-політичної ситуації. Відтак сама якість відповідних законопроектів та їх потенційна здатність врегулювати наявну суспільно-політичну ситуацію лише за рахунок кримінально-правового впливу видаються досить обмеженими.

До того ж, слід зазначити, що низка змін до КК України, які відбулися в 2013–2014 роках, призвели до системних перетворень закону про кримінальну відповідальність. Головним чином це стосується запровадження інституту застосування заходів кримінально-правового впливу до юридичних осіб, а також особливостей призначення та застосування покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Цілком очевидно, що такі зміни є не звичайним тактичним кроком законодавця, спрямованим на вирішення «одиничних» суспільно-політичних проблем, а навпаки – масштабним приведенням вітчизняного кримінального законодавства до міжнародних вимог. Так, наприклад, необхідність запровадження інституту кримінально-правового впливу на юридичних осіб, у зв'язку з вченням їх уповноваженими особами, від імені таких юридичних осіб чи в інтересах таких юридичних осіб, певних злочинів, обумовлюється низкою міжнародно-правових актів. Так само як і численні зміни до розділу XVII Особливої частини КК України, прийняття яких також обумовлюється існуючими

міжнародно-правовими актами та вимогами впливових міжнародних організацій.

Отже, система сучасних законодавчих змін є досить неоднозначною та суперечливою. З одного боку вона стосується запровадження міжнародних стандартів та намаганням привести вітчизняне кримінальне законодавство до міжнародно-правових вимог, а з іншого – полягає у намаганні вирішити «одиничні» суспільно-політичні чи суспільно-правові проблеми, які здебільшого взагалі не належать до сфери кримінально-правової охорони чи кримінально-правового регулювання.

Привертає до себе увагу й те, що, за словами В.І. Борисова, В.Я. Тація та В.І. Тютюгіна, виникнення цілої низки законопроектів спричинено не так нагальною потребою приведення законодавства про кримінальну відповідальність у відповідність до вимог динамічних умов життєдіяльності сучасного суспільства й держави, як бажанням відгукнутися та відреагувати на кожную більш-менш «голосну» подію чи справу шляхом створення нової норми КК. Складається враження, що переважну більшість тих складних життєвих ситуацій, що виникають у зв'язку з нестабільною соціально-економічною обстановкою в країні, законодавець намагається вирішити найпростішим і, водночас, навряд чи найефективнішим шляхом – за допомогою заходів кримінально-правової репресії. Однак зовсім у недалекому минулому суспільство вже проходило цим шляхом, що, як відомо, довів цілковито свою неспроможність [4, с. 12].

Можемо стверджувати, що сучасна кримінально-правова політика України на законодавчому рівні характеризується таким: певною нестабільністю, наявністю надмірної кількості змін, які не завжди є виправданими та доцільними; пріоритетністю захисту інтересів та безпеки держави, інтересів та безпеки представників влади, правоохоронних органів та суддів, порівняно з захистом інтересів окремих громадян; намаганням законодавця врегулювати суспільно-правові та суспільно-політичні проблеми виключно кримінально-правовими засобами; прагненням привести вітчизняне кримінальне законодавство у відповідність до

міжнародно-правових вимог, нерідко ігноруючи позитивний вітчизняний досвід та правові традиції.

Із цього випливає, що національна кримінально-правова політика, на законодавчому рівні її існування, набуває справді неоднозначних рис, які, на наш погляд, свідчать про її багатовекторність. Зокрема, слід погодитися, що нестабільність кримінального законодавства та намагання законодавця вирішити будь-яку суспільно-політичну проблему виключно кримінально-правовими засобами є свідченням відродження тоталітарних тенденцій в кримінально-правовій політиці України. Наголошуємо, що подібні тенденції вже були притаманні вітчизняній кримінально-правовій політиці в умовах створення української держави «радянського зразка». Утім, в науці кримінального права, такі тенденції оцінюються доволі негативно.

Водночас намагання законодавця привести окремі норми КК України у відповідність до міжнародно-правових вимог, свідчать про абсолютно протилежні тенденції розвитку кримінально-правової політики, а саме про її демократичну спрямованість, протидію корупції та узурпації влади в державі. Відтак, наукові твердження щодо однозначного набуття вітчизняною правовою політикою ознак кримінально-правової політики тоталітарного типу [2, с. 59–63], уявляться не зовсім обґрунтованими, оскільки така оцінка сучасних законодавчих змін є дещо однобічною і не відображає окремих тенденцій, спрямованих на реальне виконання міжнародних вимог.

Насамкінець, можемо стверджувати, що сучасна кримінально-правова політика України на законодавчому рівні має дещо різну направленість і, з одного боку, стосується впровадження міжнародних стандартів, а з іншого – набуває ознак відродження кримінально-правової політики репресивного типу.

Список використаних джерел

1. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец.

12.00.08 “Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право” / П. Л. Фріс. – Київ, 2005. – 35 с.

2. Грудзур О. М. Кримінально-правова політика України в 2014 році, крізь призму законодавчих змін/ О. М. Грудзур // Політика в Україні : питання теорії та практики : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції. – К., 2014. – С. 59–63.

3. Куц В. М. Точне визначення завдань КК України – важливий аспект національної кримінально-правової політики / В. М. Куц // Політика в Україні : питання теорії та практики : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції. – К., 2014. – С. 45–48.

4. Тацій В. Я. Законотворчість : сучасні проблеми / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін // Голос України № 168 (4918) 10 вересня 2010 р. – С. 12–13.

Чернявський С.С., проректор
НАВС, д.ю.н., професор

ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТИТУТУ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗВ’ЯЗКУ З ПРИМИРЕННЯМ ВИННОГО З ПОТЕРПІЛИМ

Відповідно до ст. 46 КК України, особа, яка вперше вчинила злочин невеликої тяжкості або необережний злочин середньої тяжкості, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона примирилася з потерпілим та відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду.

Ініціювати таке примирення можуть як підозрюваний, так і потерпілий (який нерідко першим виявляє бажання примиритись). Йдеться про ситуації, коли кримінальне правопорушення вчинене близьким родичем потерпілого або потерпілий унаслідок певної своєї кримінальної поведінки сам спровокував особу на вчинення злочину. Тож не має принципового значення, хто саме виступив ініціатором примирення (одна із сторін, обидві сторони чи їх